

Některé houby často nacházíme i v hanspaulských zahradách, např. čirůvku májovku (*Calocybe gambosa*), žampiony nebo helmovky (*species mycenae*).

Hanspaulská lokalita je zajímavá pestrostí přírody, relativní zachovalostí a neopakovatelným krajinným reliéfem, který je čítankou její geologické minulosti. Je to místo vzácné a vznešené, místo spojující vkusnou a šetrnou zástavbu s typickou přírodou středních Čech. Mykologické procházky zde osvěží tělo i ducha a mohou i významně rozšířit obzor přírodovědného poznání. A nakonec není nic krásnějšího, než s bohatou nadílkou hub zakončit takový výlet společným rozjímáním v některé z dejvických hospůdek.

Brusnice

Potok Brusnice protéká přibližně sedmikilometrovou trasou a na své nikterak dlouhé cestě vede katastrem Břevnova, Střešovic, Hradčan a Malé Strany. *Ottův slovník naučný* před více než sto lety jej uvádí jako „potůček nepatrný, jenž pramení u Veleslavína a odtud spěchá ku Praze, kde dostihne hradeb pražských u Nového Světa, pak teče Jelením příkopem a posléze překlenutou stokou do Vltavy“. I když se dnes asi nemusíme obávat ani Brusnice rozvodněné, nepochybně ve své době, kdy ještě v pražské kotlině nežili žádní lidé, měl potok své heroické doby. Geologický průzkum z 50. let 20. století prokázal při sondování okolí Chotkovy silnice nánosy písku ve vrstvách až deset metrů mocných. Nánosy vytvářela Brusnice společně s Vltavou. Ještě starší pojmenování míst, kde se Brusnice do Vltavy vlévala – Na písku, Písecká ulice, Písecká brána – připomínají, co je dávno zakryto zástavbou.

Již tradičně se uvádí jako pramen Brusnice studánka Vojtěška. Zdaleka to však není pramen jediný. Celé údolí pod mohutným kopcem, který chrání areál kostela a kláštera sv. Markéty v Břevnově, je prostoupeno živými prameny. Na mnoha místech vystupují až na povrch a spojují se do několika rybníčků. V současné době lze podle tohoto zdravě zeleného údolí potok jenom tušit, vidět je jen těsně pod břevnovským klášterem, kratičký úsek v zahrádkářské kolonii ukryté pod starými zarostlými barokními hradbami a nejdelší část potoka můžeme ještě spatřit v Jelením příkopu.

Brusnice, Brucinka, Bruska, německy Bruska-bach. V dobách dřívějších snad potok bylo zřetelně slyšet, možná podle toho vzniklo pojmenování: potok bručel, odtud Bruska. Nad pramenem potoka, volně vyvěrajícím ze země, sešli se podle pověsti kníže Boleslav II. s biskupem Vojtěchem a založili tady první mužský benediktinský klášter v Čechách. Proč byl založen klášter právě zde, kde museli řehol-

níci zarážet do rozbahněné země pilotové kůly? Možná benediktini uvěřili, co si tehdy říkali obyvatelé sousední vesnice Břevnová (Břevnov), že voda v pramenech je léčivá.

Břevno, které leželo napříč vyvěrajícím pramenem, pravděpodobně dalo název jedné z nejstarších vesnic na obvodu Prahy, a současně se spolu se třemi slavníkovskými růžemi stalo součástí znaku kláštera v Břevnově. Dnes tak nepatrný potůček Brusnice zajisté nebyl by tak významný, kdyby nebyl spojován už i s našimi nejstaršími literárními památkami, legendami i pověstmi. Jeho jméno se objevuje v našich nejstarších legendách o založení Prahy a věštbě

Barokní pavilon skrývající památnou studánku Vojtěšku. Odtud se vydává na svou pouť Brusnice

The Baroque pavillion hiding the memorable well Vojtěška. From here Brusnice sets out for its country fair

kněžny Libuše. Palacký píše ve svých *Dějínách*: „Ta prý kázala na výsadku, který s Bílé hory vystřeluje podle potůčka Brusnice k řece Vltavě, postaviti hrad, a jej jménem, které na první otázku od dělníka dostala, ‘že práh dělá’, Prahou nazvati.“

Archeologické prameny dokládají osídlení při potoku Brusnice už v pravěku. Levý břeh Vltavy byl pravděpodobně osídlen nejdříve, neboť jeho poloha nad Vltavou je výhodnější, navíc jsou stráně obrácené k jižnímu a východnímu slunci. Trvalé osídlení pražské kotliny od mladší doby kamenné se týká i údolí vyhloubeného Brusnicí. Zemědělci, které ještě neumíme pojmenovat a kteří na našem území žili někdy před šesti tisíci lety, zanechali po sobě stopy v podobě kruhových pecí, sídlištních jam, ohnišť a obytných dřevěných chat. K známým nalezištím na území Prahy, jako jsou například Šárecké údolí, Košíře, Butovice, Liboc, Veleslavín, Libeň, Krč, Vršovice, Pankrác nebo Zderaz, patří i naleziště v Jelení ulici na Hradčanech nad kaňonem Brusnice. Kolem Brusnice je prokazatelné osídlení už od starší doby kamenné přes mladší dobu kamennou, jsou zde nálezy z období doby bronzové i doby železné až po příchod Keltů.

Ostroh nad Vltavou byl chráněn ze všech stran strmými údolními, na severu kaňonem Brusnice a na západě přirozenou roklí, která byla později zarovnaná. Nebyl však bez spojení s okolím a dál s významnými stezkami do všech světových stran. Od brodu u dnešního Mánesova mostu vedla cesta přes Opyš, na druhé straně Hradu vedla cesta k Novému Světu a k Brusnici a podle potoka k Třešovicům (Střešovicům), ale také se za Novým Světem obracela na východ a od Brusky směřovala k severu a přes Babu k Levému Hradci a k Budči. Část silnice se dlouho nazývala Podbabskou (z Dejvic k Sedlci). Síť starých cest severně od Hradu byla narušena až Buštěhradskou železnicí v 30. letech 19. století a rozšířena či zdokonalena ve stejné době Chotkovou silnicí. Nepochybně touto cestou chodil ještě i sv. Václav do školy. Legenda *Crescente fide* (mnohem starší než *Kosmova kronika*) vypovídá: „Vratislavův starší syn, blahoslavený Václav, božím vnuknutím již od útlého věku vždy toužil po vzdělání. Jeho otec, přeje si vyhovět touze synova srdce, poslal jej do města jménem Budeč, aby ho tam cvičil v žaltáři jistý kněz, zvaný Učen.“ Cesta kolem Brusnice, i když nás chce místy oklamat betonem nebo asfaltem, je prokazatelná už přede dvěma tisíci lety. I tehdy zde žili lidé a užívali cest, které byly dány terénem a přirozeným profilem krajiny, často také jediným schůdným místem, které vedlo korytem potoka.

Stráně kolem Brusnice byly z velké části lemovány vinicemi, které zde začaly nejvíce vznikat v období vlády Karla IV. Známa je už vinice sv. Václava na Opyši v 10. století, ale až později jsou svahy pokryty souvislými pásy polí a vinic. Na místě vinic vznikaly pak zahrady.

Dejvický potok a středověké Dejvice

Ves Dejvice (dříve též Dehnice, Degwitz) je v písemných pramenech zmiňována již k roku 1088 jako součást majetku vyšehradské kapituly. Její raně středověká podoba ani přesná lokalizace nejsou dosud známy, ale předpokládá se, že jádro obce leželo v oblasti tzv. Starých Dejvic, tedy v okolí dnešních ulic Proboštská, Zavadilova, Starodejvická, Komorní a Evropská. Z historické zástavby se zachovaly objekty v areálu bývalého proboštova dvora v Proboštské ulici (čp. 1), kde se nacházejí budovy pravděpodobně raně barokního stáří, klasicistně přestavěné v roce 1800. Dále jde o objekt bývalé kovárny z 2. poloviny 18. století (čp. 3) a skupinu budov u čp. 4, kde stál proboštský pivovar s kaplí a obytnou budovou. Obytná budova je podle stavebního prů-

zkumu nejpozději raně barokní, ale zřejmě může skrývat i staré jádro. Pod omítkou byly totiž nalezeny fragmenty sgrafit. Poblíž centra Starých Dejvic se ještě nacházela viniční usedlost Hadovka, zmiňovaná již v 16. století.

Jediným archeologickým dokladem raně středověkých Dejvic zůstává objev zahloubeného objektu v rýze pro inženýrské sítě naproti domu čp. 1645 v Proboštské ulici. Z výrazné černé kulturní vrstvy získal P. Chotěbor v roce 1979 úlomky keramiky datovatelné do 13. století. Další nálezy středověké keramiky, učiněné v blízkosti nároží ulic Kafkova a Na Hutích, dále na rohu Bachmačského náměstí a ulice Kafkovy a před dejvickou sokolovnou, nemají s raně středověkými Dejvicemi souvislost. Lze je nejspíše spojit se středověkým osídlením severního předpolí Pražského hradu. Nejnovější příležitosti k ověření polohy a charakteru středověkých Dejvic měla být výstavba rozsáhlého administrativního areálu firmy Siemens východně od věžového domu na Hadovce, v místech hasičské zbrojnice, dětského hřiště a benzinové pumpy.

Každá sídelní oblast byla od pravěku vázána na zdroj vody. V případě Dejvic poskytoval vodu dnes z velké části zaniklý potok nazývaný Dejvický (někdy též Veleslavínský), který pramenil v blízkosti centra Veleslavína. Připomíná ho jednak název ulice – Potoční, jednak jezírko v areálu veleslavínského zámku, dnes Pneumologické kliniky 1. lékařské fakulty UK. Jeho tok pokračoval přes sousedící pozemky veleslavínské teplárny do jižního okolí ulice V Předním Veleslavíně. Za posledním domem ve východní části této ulice se Dejvický potok ukazuje při vlhčích obdobích dodnes. Vodoteč malé vydatnosti proudí východním směrem po okraji zahrádkářské kolonie, kde se asi po čtyřech stech metrech ztrácí v hromadách ztelleho dřeva. Vlhké břehy jsou dodnes lemovány mohutnými starými vrbami.

Další průběh Dejvického potoka již můžeme rekonstruovat pouze podle morfologie terénu, starých map, pohlednic a z geologických údajů. Potok byl totiž ve 40. a 50. letech 20. století postupně sveden do kanalizace a koryto zavezeno. Od dnešní zahrádkářské kolonie vodoteč pokračovala kolem zimního stadionu ulic Na Rozdílu, pod poliklinikou Na Dlouhém lánu k ulici U Dejvického rybníčku, kde se v době pojmenování ulice v roce 1935 skutečně nacházel rybníček napájený potokem. Odtud se vinul jižní částí Zavadilovy ulice až k rohu ulic Proboštská a Zavadilova s kostelem sv. Václava.

Nyní se blížíme k výše zmíněné stavbě budovy Siemens, která byla v roce 1999 sledována jak z hlediska archeologického, tak geologického. Archeologický předstihový průzkum provedla společnost Archaia s negativním výsledkem. Žádná z průzkumných rýh nezachytila ani náznak pozůstatků středověkého osídlení. Absence archeologických nálezů se v tomto

případě dá dobře vysvětlit geologickými poměry. Dejvický potok byl zřejmě již ve středověku přehrazen (asi někde východně od zrušené benzinové pumpy) a vznikl tak rozsáhlý rybník nebo několik oddělených stupňovitých vodních nádrží. Při hloubení základů nové budovy se totiž pod novověkými navážkami a svahovými hlínami objevily šedočerné bahnitě usazeniny s příměsí organických látek, které svědčí o ukládání materiálu ve stojatých vodách. Zvodnělé sedimenty byly zachyceny téměř v celé ploše velké stavební jámy.

Dejvický potok zde opustil Staré Dejvice a dál si vyhloubil koryto v místech dnešní ulice Mydlářka, poté Thákurovou ulicí na Flemingovo náměstí, ulicí Nikoly Tesly na náměstí Interbrigády a Maďarskou ulicí kolem bývalého sanatoria dr. Kramera a restaurace U pramene či Zur Quelle (dnes Domenica) k Císařskému mlýnu, kde se vléval do vltavského ramene. Potok erozní činností ovlivnil tvářnost velké části Prahy 6. Výsledkem jeho zahlubování je asymetrické údolí mezi Červeným vrchem, resp. Hanspaulkou na severní straně a střešovickým ostrohem na jihu. Bez tohoto malého potoka by nemohla vzniknout ani středověká ves, která později dala jméno jedné z částí dnešní Prahy 6.

Lokalitu si můžeme prohlédnout v barevné příloze na str. 115 na pohlednici „Sanatorium dr. Kramera pro nervosní v Bubenči“ (dnes mezi ulicemi Maďarská a Chittussiho). Severně od areálu protéká Dejvický potok, zahradou sanatoria pak menší bezejmenný přítok s několika lávkami. Přítok, který pramení v rokli jižně od léčebny (pod ulicí Na Marně), se zachoval dodnes.

Koryto Dejvického potoka zachytila i pohlednice sanatoria doktora Kramera uvedená v této knize na straně 117. Meandr potoka na nezastavěné dejvické pláni vyfotografoval v roce 1925 stavební rada R. Hlubinka, viz strana 10.

Bubenečský potok a středověká ves Ovenec

Také územím dnešního historického jádra Bubenče protékal v minulosti potok. Jeho existence umožnila osídlení bubenečské kotliny již od 12. století. První písemná zpráva o vsi Ovenec je z roku 1197, kdy vladyka Hroznata, zakladatel premonstrátského kláštera v Teplé, odkazuje svůj majetek v Ovenci tomuto klášteru, a to v případě, že se nevrátí z válečné výpravy do Svaté země. Původ jména Ovenec (Ovneč) je nejčastěji vysvětlován existencí knížecího ovčince (ze slova ovenú = beran). Území Ovence se později dělilo na Zadní (v místech dnešní Troje) a Přední

(v okolí jádra dnešního Bubenče). Lidově byla ves nazývána též Vovencem, Vovenčem, Vobenčem i Pobencem (v 16. století). Až v roce 1880 získal Bubeneč zemským zákonem nynější název.

Bubenečský potok vytvořil ve starších čtvrtohoších (pleistocénu) hlubokou brázdou v západní části letenské pláně. Ta směřovala od jihu k severu, přibližně v prodloužené ose Čechova mostu. Brázdou v rámci přípravných prací pro podzemní dráhu v roce 1938 podrobně geologicky prozkoumal akademik Quido Záruba. Pokračováním starého pleistocénního údolí byla erozivní rýha bubenečského potoka, který tekł někde v místech tréninkového hřiště AC Sparty, dále částí ulice Na Zátorce na náměstí Pod Kaštany, odkud směřoval ke Schwaigerově ulici. Potok napájel rybník uprostřed návsi. O době založení rybníka nejsme písemnými zprávami informováni, dosti pravděpodobně je jeho středověké stáří. Historický pramen z roku 1719 uvádí, že rybníček na návsi je v majetku obecním a postačuje k násadě 4 kop ryb. Umělá vodní nádrž byla zrušena až v polovině 19. století. Historické jádro Bubenče v počátku 19. století s rybníkem, chalupami, farou a kostelem zachytil Antonín Mánes na obraze z první čtvrtiny 19. století.

Po opuštění rybníka pokračoval bubenečský potok kolem známého hostince Na slamníku (čp.12) Gotthardskou ulicí ke Stromovce, kde se vléval do vltavského ramene. Z pohledu trasy potoka je zajímavé jméno ulice Na Zátorce. Zátory, vlastně zátvory, se dříve říkalo místům u břehů, kde při jarním tání docházelo k hromadění ledových ker a vytváření přírodních překážek. Malé zátorky mohly jistě při březích bubenečského potoka vznikat, zvláště proto, že celé údolí bylo obráceno k severu.

Jaký byl charakter středověkého osídlení, se dozvídáme jak z písemných zpráv, tak z výsledků archeologických výzkumů. K Hroznatovu majetku v Ovenci příslušel koncem 12. století poplužní dvůr na části zbořeného domu čp. 6 (dnes areál střední školy při velvyslanectví RF v ČR) a několik poplat-

Obraz Antonína Mánesa Vesnice Bubeneč je dnes v Národní galerii

The picture by Antonín Mánes The Village Bubeneč is in the National Gallery today

ných usedlostí. K nim patřily polnosti, louky, pastviny a lesíky a dále kus bývalého ostrova ve Vltavě, potoky (strouhy), rybník a řeka. Část Předního Ovence náležela zpočátku i klášteru sv. Jiří z Pražského hradu. Z listin z roku 1228 a 1233 vyplývá, že majetek kláštera se skládal z poplužního dvora, mlýna (později nazvaného „Císařský“), dvou poplatných usedlostí, polí, luk, vinic, štěpnic, lesa a řeky. Vinice se štěpnicí se nacházely na vrchu Pecka, který se rozkládá mezi Císařským mlýnem a nádražím v Bubenči (dnes je rozdělen zářezem železniční vlečky). Mezi vlastníky zdejších nemovitostí a polností ve středověku patřily např. klášter tepelský a chotěšovský, nejvyšší Pražské purkrabství a Pražské probošství, královští oborníci aj. Na charakteru osídlení se však změny majitelů zásadně nepodepsaly. Úplný soupis dvorců a chalup v Ovenci byl učiněn až v roce 1562, lze ale předpokládat, že celkový počet hospodářských živností se nelišil od století patnáctého. V 16. století tedy bylo v Ovenci 6 dvorců, 10 chalup, 2 poplužní dvory, kostel a opodál vsí mlýn. Podle zasvěcení i staršího popisu se má za to, že původní svatyně zde vznikla již v románském období. Vzhledem k blízkosti Pražského hradu, který se mnohokrát pokoušela zdolat cizí i domácí vojska, trpěl často Ovenec následkem válečných událostí. Největší újma postihla obyvatele v období husitských válek, zejména v roce 1420, kdy byly vypleněny dvory a usedlosti a některá stavení podlehla požárům.

Část Bubenče se podařilo prozkoumat archeologicky. To už se sem ale blížila neodvratitelná katastrofa, která byla ve svých devastačních následcích srovnatelná s pohromami vzniklými v období válečných vřav. Blízkost budov velvyslanectví a tzv. obchodního za-

stupitelství SSSR vyvolala potřebu zajistit bydlení pro pracovníky těchto institucí, včetně rodin. Praze také velmi scházela budova ruskojazyčné střední školy. V roce 1974 bylo rozhodnuto, že nová zástavba vznikne v centru Starého Bubenče. Území určené k výstavbě sahalo od Sibiřského náměstí až k ulici K Starému Bubenči a zde stojící historické budovy nečinily projektantům žádné překážky. Časově i prostorově omezený archeologický výzkum provedený obětavě dr. Julií Richterovou potvrdil raně středověké stáří lokality. Byly dokumentovány zahloubené objekty, kůlové jamky, polozemnice, ohniště a pece raně i vrcholně středověkého stáří. Nejstarší zlomky nalezené keramiky pocházely z poloviny 12. století. Novou výstavbou byl navždy smazán původní malebný reliéf velké části Starého Bubenče. Věžovitý komplex budov mezi Schwaigerovou ulicí a ulicí K Starému Bubenči, stejně jako rozsáhlá, travertinem obložená budova školy na místě domů čp. 4, 5, 6, 64 a 77, hanebně zjizvily tvář Bubenče. Macešsky se k Bubenči zachovali i investoři po roce 1989, přestože většinou pocházeli z opačné části Evropy. Na místě bývalé kovárny z 18. století v ulici V Sadech (čp. 15 – tzv. Kholovská chalupa) vznikly naddimenzované kancelářské budovy a stržen byl i památkově chráněný relikv patřící starší zástavbě. Přes protesty památkářů zanikl i chráněný klasicistní dům čp. 37 v ulici Gotthardské, postavený kolem roku 1830. V současné době se dokončuje vilové sídliště na severní straně ulice Pod Kaštaný a demolicí je ohrožen dům čp. 9 v Gotthardské ulici (opuštěné stavení za farou u sv. Gottharda, kde stála tzv. Spalboudovská chalupa). Místo objektu, kterému dnešní podobu vtiskl majitel z let 1870–1909 Karel Petzelt, mají vzniknout dvě vily.

